

**Sprehodi po
knjižnem trgu**

Lucija Stepančič

Dušan Čater: Ekstradeviško.

Ljubljana: Beletrina, 2020.

Ko takole proti koncu septembra začenjam brati najnovejši roman Dušana Čatra, mi je lahko samo žal, da ga nisem odprla kakšen mesec, dva ali tri prej. Ne le zato, ker je dogajanje (uganili ste!), postavljeno na otok nekje na Hrvaškem – tako ali tako se začenja izven turistične sezone (“Preklete otoške zime. Mrzle.”), zatava pa tudi v preteklost in na karseda oddaljene konce sveta –, pač pa zato, ker je ležernost, s katero avtor podaja zgodbo, nezgrešljivo poletna, da ne rečem pregovorno dalmatinska. Kot da sem tam, tako zelo, da se že sprašujem, ali je ob vrnitvi v Slovenijo še vedno obvezna karantena.

Pripovedovalec, ki spretno nastavlja trnke za bralčevo pozornost in ne skopari s sicer diskretnimi, a učinkovitimi namigi, svojo štorijo napleta prav nasladno razvlečeno, kot bi naravnost užival v nasprotju med naraščajočo napetostjo in vse bolj izzivalnim zavlačevanjem, se pravi v ravno še znosni provokaciji. Naj se mi ne šteje v zlo primerjava s poletnim branjem, izbira počitniškega čtiva je, kot bo vedel vsak pristen knjižni molj, težko opravilo. Toda teh 450 strani bi zagotovo prestalo tudi najvišje temperature. Znašli smo se v svetu, kjer je čas v dobrem in slabem precej zaustavljen, domačine zaznamuje naravnost težaška molčečnost, živahnost je najti le pri turistih in je bila prvič videna pri nedobrodošliih povojnih priseljencih (tako imenovanih pritepencih). Nezgrešljiv inventar otoka dopolnjujejo

stari ribiči, okretni mladci, lepa natararica, pa sem in tja kakšen firbec, ki ga je obmorska zima že kar preveč zdolgočasila. "S prvimi sončnimi žarki obsijana promenada, ki se je vila mimo picerije, od glavnega pomola do Doma upokojenih mornarjev, obkrožena z mladimi palmami, je bila videti sanjsko. Kot razglednica kakšnega ... Saint-Tropez mu je padel na pamet – lani so bili na končnem izletu na francoski Azurni obali in to je edino, s čimer lahko primerja ta fantastični prizor. Ni videl veliko sveta, ne toliko kot Frane Barbaroša, verjetno ga nikoli ne bo."

Sedemnajstletni Maj, po očetu Slovenec in Ljubljčan, se z materjo Danijelo udeleži pogreba starega očeta Franeta Barbaroše. Na otok in na starega, ki ju sicer že predolgo ni obiskal, ga sicer vežejo lepi otroški in počitniški spomini, a kaj, ko se mora kmalu soočiti s skrivnostmi, ki namigujejo, da nečesa pomembnega pač ne ve. Še več: da to vejo vsi razen njega. In še: skrivnost ni le ena, več jih je. Začeni z Danijelo, ki, hudo znervirana zaradi nezvestega soproga, vse težje prikriva čuden odpor do svojega očeta, do rojstnega otoka in svojega porekla nasploh. "In vsi vse vedo, samo on ne! Tudi tisti galeb s krvavim kljunom, ki je kot prikazen, in tista stara ženica v črnem, ki ponoči vandra po vasi, stisnjena ob stene hiš, kot da je kakšna senca na zidu, ne pa živo, resnično bitje ... Zakaj je Danijela tam na pogrebu obrnila njegovo glavo stran od Iva, ko se mu je smehljala, in zakaj je tista starejša ženska, ki je bila videti, kot bi bila Ivova babica, Iva grobo potegnila naprej, ko so se srečali pred Domom upokojenih mornarjev in mu je Maj pomahal? In kaj je hotel Mate Karuza in zakaj se je Ivo tako začudil in hkrati prestrašil, ko mu je povedal za Karuzov obisk? In konec koncev, kaj je Danijela tako dolgo počela na celini pri notarju ali kamor koli je že šla?"

Milijon vprašanj ... Preveč za tako mlado glavico, povrh vsega še nabasano s svojimi problemi, načetimi že v Ljubljani. Boril se je z njimi in z burjo, ki je neusmiljeno pihala, krivila palme, borovce, fige in pinijske ob poti, ki je od bungalova vodila do vasi. Njeno žvižganje je Maj občutil kot posmeh svoji nevednosti."

Zaradi Danijelinih skrivnostnih opravkov v mestu (pa ja ne gre prodajati hiše?) je Maj večinoma prepuščen samemu sebi, dolgočasje nenadejanih izvensezonskih počitnic si lajša z brskanjem po hiši. V maniri pustolovskega žanra kmalu naleti na najdbo, ki edina lahko, čeprav počasi, eno za drugo razreši skrivnosti. Sledi vodijo v čase kmalu po drugi svetovni vojni, ko je ljudska oblast na otok naselila begunce iz Bosne in Srbije. Očitno se je vse začelo s prepovedano ljubeznijo med Franetom, takrat še najstnikom, in priseljenko Marijo, nespোরazumov pa je toliko, da se rane niti po skoraj sedmih desetletjih ne zacelijo. Oziroma se zdaj odprejo na novo.

Čustveni viharji predstavljajo močnejšo plat romana. Kri ni voda, prav zares, pod površino urbanega mulca, obdanega z e-napravami, tiči pristnejša in še kako prvinska identiteta. Obenem pa sta mu ponujena pravo prijateljstvo, tako z doživljenjsko garancijo, ter kraj, kjer je našel samega sebe in kamor se bo vedno lahko vračal. Navsezadnje lahko Maj sredi kaosa in negotovosti na otoku požene korenine – oziroma jih najde. Vsak sedemnajstletnik bi potreboval to, kar ima Maj, kar je, ne da bi se zavedal, imel že vseskozi, pa čeprav to brezprimerljivo bogastvo njegovima vase zagledanima staršema prav nič ne pomeni.

Zgodba, prepolna namigov, postavlja tudi primerjave, ki jih avtor verjetno niti ni načrtoval, se pa vsiljujejo kar same po sebi. Med ljubezensko zgodbo Franeta in Marije ter vnuka Maja in njegove Luz stoji še vse kaj drugega kot skoraj sedem desetletij: stojijo celi svetovi. Neverjetna nasprotja govorijo sama zase. Kar je bil leta 1953 pobesneli foter, nekdanji partizan, je leta 2019 trapast potuhnjenec in čezplotni športnik skakalec, ki lazi za svojimi študentkami in naposled zaradi ene od njih zapusti ženo in sina. Kar je leta 1954 mati, ki z dogovorjeno poroko reši otoško posestvo, je leta 2019 mati, ki komajda ve, da ima njen sin punco, ki se zanima samo zase in bi situacijo skorajda zafurala do konca. Primerjave sedanjosti niso niti najmanj naklonjene, naj je avtor to želel ali ne. O tem največ pove razlika med strastnimi dolgimi pismi, ki jih navdihuje prepovedana, zatrta ljubezen, ter esemesi, ki si jih pošilja ali pa tudi ne pošilja sedanji najstniški par (včasih mora zadoščati celo :), čeprav tudi pošiljanje izzivalnih fotografij ni noben problem). Se bo Maj na stara leta spominjal svoje Luz, tako kot se je Frane spominjal svoje Marije?

Po svoje nista žrtvi samo golobčka, otoška Romeo in Julija, ampak tudi oba očeta – vsak po svoje. Neustrašna vojna junaka, ki popolnoma odpove, sta, ko se njuni hčeri soočita z mukami prve ljubezni, vdovca, ki iz napačne skrbnosti svoji edinki potisneta v doživljenjsko nesrečo. Kot bi tisto nekaj, kar bi moralo biti veselo in osrečujoče, začetek novega, boljšega življenja, prav iz tistih, ki se znajo spoprijeti z vsem najslabšim, izvabilo najslabše.

Prav tako lahko samo ugibam, ali se je avtor namerno nekoliko ponorčeval iz biblijske (tako zelo sredozemske) simbolike: Marija v beli obleki, Marija z osličkom, Marija, ki se pojavlja kot kakšna sublimna prikazen, agonija v oljčnem gaju. Razuzdana potepuška cucka, ki se pojavljata s trdovratnostjo simptoma, pa sta seveda popolnoma originalna. Naj vsakdo sam presodi, kaj bi utegnila pomeniti.

Najšibkejšo plat romana predstavljajo ženski liki. Danijelin odpor do očeta ni zadovoljivo pojasnjen. Učinkuje celo, kot bi bila v otroštvu zlorabljen, in

ker temu ni tako, si njeno sovražnost lahko razlagamo zgolj kot zadržnjeno antipatičnost, ki pa v tem kontekstu ne funkcionira. Prav tako se lahko vprašamo, ali je osemnajstletnica, edinka hudo koleričnega fotra, ki jo drži pod ključem, seksualno res lahko tako spretna in izkušena, tako nasladna in orgazmična, kot jo opisuje Čater: "In Marija, ki je kot lačna volkulja naskočila Franeta in sta se šla ... divji rodeo." Pa čeprav si lahko že od samega začetka mislimo, da je naslov romana seveda zamišljen več kot v enem samem pomenu. Prav tako nedodelan je lik že davno pokojne babice Ane. Potem ko je kot precej vsiljiva najstnica izsilila svojo poroko s Franetom, iz romana domala izgine, čeprav naj bi se Frane z dvajsetletno zamudo navsezadnje zaljubil tudi vanjo (tako je vsaj sam, ne preveč prepričljivo, zapisal ob rojstvu hčerkice).

Ekstradeviško, na prvo žogo podobno mladinskim romanom, lahko napelje na prav nevsakdanja razmišljanja o pomenu družine, očetovstva, materinstva, tradicije, ksenofobije, trajnostnega razvoja in krize identitete. O duhu, ki je ušel iz steklenice, o otoškem življenju, ki se je pod pritiskom zgodovinskih okoliščin zbudilo iz svojega brezčasje in ne bo nikoli več isto. In še o čem.